

100. rocznica wybuchu III powstania śląskiego, cz. I

III powstanie śląskie – wystąpienie zbrojne mające na celu przyłączenie Górnego Śląska do Polski, które wybuchło w nocy z 2 na 3 maja i zakończyło się 5 lipca 1921 r. Ostatnie z trzech powstań śląskich jest zaliczane do zwycięskich zrywów narodowych Polaków, w jego efekcie bowiem powstańcy wywalczyli możliwość powrotu Górnego Śląska do macierzy.

Taka interpretacja nie jest do końca prawdziwa, ponieważ w powstaniach walczyli głównie Ślązacy – po obu stronach konfliktu – oraz Polacy, ochotnicy i żołnierze Wojska Polskiego skierowani na Górny Śląsk przez odrodzone państwo polskie. Prof. Ryszard Kaczmarek, niezrównany znawca historii Ślązaków, określa powstania śląskie mianem nieznannej wojny polsko-niemieckiej, gdyż, jego zdaniem, powstania były inspirowane przez odrodzone państwo polskie.

Przypomnijmy, że Śląsk od X w. należał do państwa polskiego, ale od czasów rozbicia dzielnicowego księstwa śląskie stopniowo zaczęły przechodzić pod władanie czeskie, aż w końcu król Kazimierz Wielki za cenę pokoju oddał go Czechom. Natomiast do Niemiec, wtedy Prus, Śląsk został przyłączony w 1741 r. Na Górnym Śląsku mieszkali Ślązacy, których cechowała wytrwałość w pracy i ogromne przywiązanie do swojej ziemi. Rozmawiali w gwarze śląskiej, będącej mieszaniną słówek typowo śląskich oraz czeskich, niemieckich i polskich. Do 1919 r. na Śląsku nie istniało coś takiego jak nienawiść narodowa, która została sztucznie sprowokowana hasłami o przyłączenie Górnego Śląska do Polski.

11 listopada 1918 r., na mocy rozejmu w Compiègne, zakończyła się I wojna światowa. Tego dnia wojska niemieckie wycofały się z Polski i Rada Regencyjna przekazała władzę wojskową Józefowi Piłsudskiemu, który w kolejnych dniach został Naczelnikiem Państwa. Rozpoczął się proces tworzenia państwa polskiego. W grudniu 1918 r. wybuchło powstanie wielkopolskie, a w kwietniu 1919 r. Wojsko Polskie w trakcie tzw. wyprawy wileńskiej zdobyło Wileńszczyznę z Wilnem. W 1920 r. marszałek Piłsudski rozpoczął wojnę z Rosją bolszewicką, która zakończyła się Cudem nad Wisłą.

Odrodzone państwo polskie potrzebowało pieniędzy na prowadzenie wojny z Rosją, tymczasem skarb państwa był pusty. Na początek udało się załatwić pożyczkę od Francji, którą trzeba było jednak spłacić. Jedynym sposobem na pozyskanie kapitału było przejęcie Górnego Śląska, gdzie były zlokalizowane państwowe, pruskie zakłady przemysłowe. Od początku powstania państwa rząd polski zgłaszał roszczenia do Górnego Śląska, dowodząc istnienia na spornym terytorium polskiej większości.

16 sierpnia 1919 r., m.in. w związku z aresztowaniem śląskich przywódców Polskiej Organizacji Wojskowej, wybuchło I powstanie śląskie pod wodzą Alfonsa Zgrzebnioka. Zostało jednak stłumione przez Niemców już 24 sierpnia 1919 r. Rząd polski, który był zaangażowany militarnie w wojnę polsko-bolszewicką, nie mógł powstania wesprzeć.

II powstanie trwało od 19/20 sierpnia do 25 sierpnia 1920 r. i wymierzone było w niemiecką dominację we władzach administracyjnych prowincji. Powstanie objęło swym zasięgiem cały obszar okręgu przemysłowego oraz część powiatu rybnickiego. Działania zbrojne wybuchły również w Ornontowicach. Oddział 50 powstańców zdobył zamek Hegenscheidtów i rozbroił Niemców bez większego oporu. Właściciel majątku Otto Hegenscheidt, ze wstydu za szybką kapitulację i złożenie broni, przekazał majątek synowi Klausowi i wyprowadził się w 1923 r. do Jeleniej Góry. Powstanie wygasło, kiedy Zgrzebnioskowi udało się uzyskać dostęp Polaków do tymczasowej administracji i doprowadzić do likwidacji nienawidzonej przez Polaków niemieckiej policji Sipo.

Na początku 1920 r. w Opolu rozpoczęła pracę Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa. Miała ona nadzorować przygotowanie oraz przebieg samego plebiscytu. Wraz z Komisją do regionu przybyły oddziały wojsk francuskich, włoskich i brytyjskich. Zastąpiły one oddziały Grenzschtuzu, pozostały jednak niemiecka administracja i policja. Jednocześnie zorganizowano dwa komisariaty plebiscytowe. Polski Komisariat Plebiscytowy, kierowany przez Wojciecha Korfantego, mieścił się w hotelu „Lomnitz” w Bytomiu, zaś kierowany przez Kurta Urbanka Niemiecki Komisariat Plebiscytowy miał siedzibę w Katowicach. Bardzo dobrą organizację i skuteczną działalność Polskiego Komisariatu Plebiscytowego umożliwiały znaczne sumy łożone przez przedstawicielstwo rządu polskiego na cele kampanii propagandowej na Górnym Śląsku. Sporo pieniędzy udało się zgromadzić dzięki zbiórkom ogłaszanym w różnych częściach Polski. Przez cały 1920 r. obie strony prowadziły intensywną kampanię propagandową. Niejednokrotnie dochodziło też do walk, a nawet zabójstw dokonanych przez nacjonalistyczne bojówki niemieckie (śmierć Piotra Niedurnego i dr. Andrzeja Mielęckiego) oraz bojówki polskie (śmierć Teofila Kupki i Pawła Szymury).

Polski plakat propagandowy

Plebiscyt odbył się w niedzielę 20 marca 1921 r. W głosowaniu udział wzięło 1 190 846 uprawnionych. Frekwencja była więc prawie stuprocentowa (głosowało ok. 98% uprawnionych). Za przynależnością do państwa niemieckiego opowiedziało się 59,4%, a za przyłączeniem do Polski 40,3% biorących udział w głosowaniu.

Ciąg dalszy w kolejnym wydaniu.

Grafika i tekst: Towarzystwo Miłośników Ornontowic

Bibliografia:

R. Kaczmarek, *Powstania śląskie 1919–1920–1921*, Kraków 2019.

B. Kloch i in., *Dzieje Ornontowic*, Ornontowice 1999.

<https://wachtyrz.eu/powstania-slaskie>.

https://pl.wikipedia.org/wiki/III_powstanie.

Zdjęcia: domena publiczna.